

--- aut substernantur --- ei folia apii, aut folia sicle vel blete» (Isis XII, 19).

En els orígens res no havien tingut en comú el llatí BETA, i el nom del *blet*, llatí *blitum*, car aquest és un hellenisme, representant, en grec, d'una família de mots molt semblants, d'accepció distinta, si bé de significats anàlegs, i continuació d'un nom indoeuropeu d'aquesta planta. Però com que eren plantes semblants, quenopodiàcies totes dues (almenys la bleda i bona part de les varietats designades amb el nom de *blets*), i totes dues hortalses de poca estima, en llatí aviat es troben mostres de la relació que es lligava entre elles per part dels parlants; com diu St. Isidor: «beta apud nos oleris genus --- blitum genus oleris, saporis evanidi, quasi vilis beta» (Etym. XVII, x, 15); en textos italians de l'època subsegüent, sovint és difícil separar un mot i hortalissa de l'altre, i és probable que, en molts d'aquests (si no en tots), en la forma amb BL- es tracti ja de la bleda: segons Mussafia (*Wiener Sitzungsber.*, CVI, 533, 608) *bleta* seria 'blet' en l'antic poema napolità *De Regimine Sanitatis* (S. XIV, v. 558), i un plural *blite* en Rusio, 135, que és també del Sud de la Península i del mateix segle; més testimonis italians d'aquesta confusió en l'AGI I, 515n.; II, 56n., 121; IV, 163.

S'ha dubtat si aquests fets italians es deuen a aquesta confusió dels dos noms d'hortalissa o bé a contracció d'un diminutiu *BETULA; Rolhfs se n'ocupà repetidament, sobretot en relació amb les formes dialectals del Mezzogiorno (ARom. VII, 1923, 456; *Romanica Helvetica* IV, 64; *Infl. en la l. vasca*, 22) i després d'establir que la forma pura *vêta* es conserva només en part de la Basilicata i en part de la Calàbria del Nord, notant que les formes amb BL- (*jèta*, *ghiaita*, *ablaita*, etc.) són les que es troben a la resta d'aquestes regions i també a Apúlia, Campània i els Abruzzi, s'inclina a creure que, «almenys a Itàlia», és més probable que el fenomen es degui a *BET(U)LA transposat en *BLETA > *bieta*.

Aquesta explicació, però, per al cat. i oc. *bleda*, és inacceptable fonèticament: si la síncope hagués estat verament antiga *BETLA hauria passat a *BECLA (> *bella), si posterior a això hi hauria hagut sonorització prèvia i *bèdola hauria esdevingut *betla. En italià literari *bieta* i *biètola* coexisteixen, des del S. XIV almenys, i aquell va quedant antiquat després del XVI; també, doncs, en italià la cosa més simple és admetre BL- per confusió dels noms de les dues hortalses (com accepten diversos especialistes de l'italià, entre ells Ang. Prati, vegeu).

Però la solució no es formula bé en dir que la combinació és de BETA amb BLITUM sinó amb BLITA, plural d'aquest; en efecte aquesta planta és tan vil i menyspreada que ningú es digna esmentar-la en singular, i sempre es parla de *blets* en plural, cast. *bledos* (si es diu *no vale un bledo*, justament és només per una ponderació imaginativa, a tota ultrança). Altrament la superposició dels noms i les coses no ha cessat avui encara: a Bono (Muntanyes Malèides) m'ensenyaren (1957) la *Pala de les blyédes*, fort pendent

muntanyós on bé podia haver-hi blets, però de cap manera no s'hi podien conrear bledes; no obstant l'ús de *bleda* com a traducció del cast. *acelga* s'estén fins a Benasc («ta sopà tenim *blledes*», Ferraz, 31) i fins als quatre àmbits de l'idioma: a Eivissa (Pz. Cabrero), a Menorca (sentit secundari «toc, cop, cinglada», Ferrer Guinart, *Rond.*, 214) i a l'Alguer (*brèra*, AORBB VII, 102).

En el Nord de França la variant *bllette* en lloc de *bllette* ha conseguit també considerable difusió, ja en el francès mitjà i sobretot en els dialectes: FEW I, 344; I, 2; Sainéan, *Sources Indig.* I, 347, fins al gascó i estenent-se pel Sud fins a la Vall d'Aran. A Ponent del català el mot ha estat reemplaçat totalment per l'arabisme provinent de *silqa* (que per cert és manlleu del grec: veg. DCEC I, 21a), d'on el gall-portuguès *celga* i el cast. *acelga*. No és inversemblant de suposar que abans de l'arabització el nostre mot hagués estat, en forma semblant a la catalana, bastant general en el domini castellà, però allà, a part dels dialectes, literàriament només s'hi documenta en Robert de Nola (1525), que és traducció del català i algun altre autor catalanitzant (veg. un curt article en DCEC I, 471a).

Fora d'això el tenim dialectalment, però és evident catalanisme, a Oriola (G. Soriano), i com a probable penetració gascona, en el N. de Burgos (Tobalina *beleda*) i Astúries (Nav. Tomás, RFE VII, 383). Aquesta transmissió es produí a través del basc: on trobem *beta* en el Roncal (Bonaparte, BSVAP XIV, 21.618), *beleta* o *pleta* en alt-nav. i a les Cinco Villas (Mitzelena, *Fon. Hist.*, 347), *beletea* en algun antic autor guipuscoà, i a Alaba *beleda* (Baráibar) hem de mirar-lo com a heretat de l'antic basc local i no pas del castellà. No és impossible, però, que en basc tot això provinguí directament del llatí vulgar, i que un temps el mot s'estengués des d'allí fins al domini català i fins al Sudoest d'Andalusia: això últim, però, no és mera conjectura, car l'anònim mossàrab sevillà de c. 1100 dóna les formes *billiça*, *ibliça* i *billiçella*, aquesta segurament mal copiada per *billiçella*,² mentre que *bälliçu* «acelga hortense negra» serà més aviat el *blet*.

Ja no és recent [1803, Belv.] i té gran i vast arrelament (almenys tot el Princ. i Bal.) l'aplicació de *bleda* a una dona «no gens espavilada, mancada de vivor, de tremp» (Dfa.), i en especial a la que no té sal o gràcia; sovint a la que fins essent bella i, precisament per massa conscient de la seva bellesa, no sap fer-se atractiva: «sabia que la seva bellesa era extraordinària --- quan una dona ha endurit en el seu cor aquest sentiment, va en perill de tornar-se totxa o, com diu el poble, *bleda*; considera l'amor com una claudicació i mourà en els homes, més que la passió, la dèria efímera», P. Coromines, *Pina*, v, iii, O. C., 434.1f.

Blet de BLITUM ha restat poc o molt en totes les llengües romàniques — si bé en les d'Itàlia reemplaçat per l'augmentatiu *biedone*, i en el Nord de França aviat confós del tot, fins la terminació, amb BETA (cf. Sainéan, *Sources Indig.* II, 53). En català el mot